

JIŘINA HOLEŇOVÁ
HLÍNA A JÁ

Vydání katalogu finančně podpořili:
Ministerstvo kultury České republiky

Nadační fond Českého rozhlasu z veřejné sbírky Světluška

Nadace ČEZ, Nadace Jistota Komerční banky

NA PARTNERSTVÍ ZÁLEŽI

Vydal jako 62. publikaci Okamžik z. ú.
(www.okamzik.cz), Praha 4, Na Strži 1683/40

Odpovědná redaktorka: Mgr. Pavla Vaňková
Grafická úprava: Karolína Lovětínská
Fotografie: Mgr. Pavla Vaňková, Pavla Višková

Vydání první, Praha 2018

ISBN: 978-80-86932-47-7

Úvod

Jiřina Holeňová má v sobě osobitý talent a kreativitu. Hledá nové možnosti práce s hlínou, které jí pomáhají k vyjádření ještě zachované vizuální paměti. Často se potýká s těžkopádností hlíny a mám pocit, že ji hlína limituje. Kdyby mohla vzít do ruky štětec a nebyla by omezena svým zrakovým handicapem, mohla by své vize ztvárnit s větší lehkostí.

Svůj boj s hlínou, ale nevzdává. Vzniká tak tvorba velmi originální s čitelným rukopisem, rozvlněná ve svých pevně daných hranicích.

Cyklus reliéfů ze šamotové hlíny na téma živlů a smyslů vytvořila v posledních dvou letech.

Odkrývá nám v něm skrytou symboliku a svůj bohatý vnitřní život. V barevných kombinacích, docílených drceným sklem a alchymií pece, poznáváme širokou škálu tvarů a linií, které svou expresivností navozují představy o vnímání světa beze zraku.

Tento katalog doplňují krátké autorčiny básně – haiku, které jsou inspirovány tímto cyklem.

Pavla Vaňková

Recenze

Ingrid Strobachová: Vnímání, smysly

Máme před sebou tvary (figurální i abstraktní), barvy, někde i hloubky či alespoň reliéfy. U jednoho každého kachle jsou i názvy, které čtu, kterým rozumím: smysly, živly, ale také „hlava“, „změna“, „rozmanitost“...

„**Smysly jsou spolu ve styku**“, říká Merleau-Ponty (Fenomenologie vnímání, Oikomenh, Praha 2013, str. 281) – dostáváme do svého vidění, hmatání předměty v prostoru, který nám tyto smysly ukazují.

Dostáváme to stejně či jinak, než předmět byl vytvořen, vytvořen někým, kdo jeden smysl měl v deficitu: *Neviděl, co my – co viděl? Dá se mluvit o vidění? A co hmatal?*

Pro nás je hmat s viděním propojen – tyto smysly jakoby nejde oddělit. *Ale, jak je to s tím, když jeden chybí? Opravdu chybí? Co to vlastně znamená vidění?* (takto se ptá i Merleau-Ponty v citovaném díle, str. 278)

Hmatám tedy já i ona (on), ale co vlastně jsme našli?

Je hmat nemožností propojení se zrakem nějak očištěn? Je kvalitnější? Jemnější? Více objevující? (Jak by napovídala zkušenost, že ten, kdo nepoužívá jeden smysl, si lépe dokáže poradit a využít smysly ostatní?)

Pokud zůstaneme v postoji zkoumání, jak nám nabízí a ukazuje věda, roztříštíme svůj pohled, roztříštíme strukturu vidění. Nebudeme „vidění prožívat, ale zkoumat“ (dtto. str. 281). Roztříštíme sebe jako vnímající subjekt.

Tady se teprve ukazuje, co to tedy může znamenat, že smysly jsou spolu ve styku – „otvírají se struktuře věci“ (dtto, str. 285).

Merleau-Ponty dokonce mluví o „synestetickém vnímání“ a zdůrazňuje „jednotu těla, které zajišťuje jednotu smyslů, smyslů a předmětu. Syntéza je pak na předmětu samotném.“ (dtto, str. 292)

Tělo je „nástrojem mého rozumění“, přičemž „smysly se navzájem překládají, aniž by měly zapotřebí tlumočnicka, aniž by musely projít stadiem myšlenky.“ (dtto, str. 292)

Co ale znamená ona jednotu, není to znehybnění, konstatování nemožnosti změny, pružnosti?

Tady je třeba se zastavit a prožívat, oslovovat. Tělo je sice zárukou jednoty smyslů, ale je také zárukou jejich rozmanitosti – ne náhodou tedy kromě smyslů a živlů právě přichází změna, rozmanitost.

Barvy a tvary, vidění, vůně, doteky a zvuky – tělo nám dává rozumění, tělo jsme my a přitom i ten druhý.

Tělo přijímá jeho jinakost a ve vzájemném překládání smyslů (bez tlumočnicka) si rozumíme, sobě a tomu Druhému v jeho jinakosti. Nejsme s ním jednotu (Lévinas odmítá totalitu ve jménu Jinakosti), ale máme se svými těly cesty rozumění. Jsem tady *Já-tělo* a *Jinakost-tělo*.

Tělo tak není „nástroj mého rozumění“ (viz výše Merleau-Ponty), tělem rozumím. *Já-tělo* jsem cesta rozumění, dávám čas i prostor a jsem na cestě. Na cestě je i *Jinakost-tělo*. Naše cesty se nespojí, ale mohou být blízko a oslovovat se, možná se i dotýkat a trochu prolínat. *Umožní nám to společné směřování, nebo ještě chybí směr? Jsme my-těla směřující?*

Dívejme se, prožívejme své vidění. Barva umocňuje tvar a tvar se trochu rozplývá v barvě. Tvary i barvy se proplétají, jakoby se zamlžovaly a za chvíli zase vystávaly. Nacházíme drobný symbol, aby za chvíli již nebyl důležitý, protože byl přehlušen dotyky tvarů – ale neztrácí se, zůstává jako kotva smyslu.

Proč ale smysly a živly?

Pocítíme zemi jako jistotu, oporu, ale také látku, podklad. Oheň dává změnu a rozmanitost, je blízko emocí (ale nejen oheň). Vzduch je lehkost, vůně, dotyky, citění. A voda bouří, ale i tiše plyne.

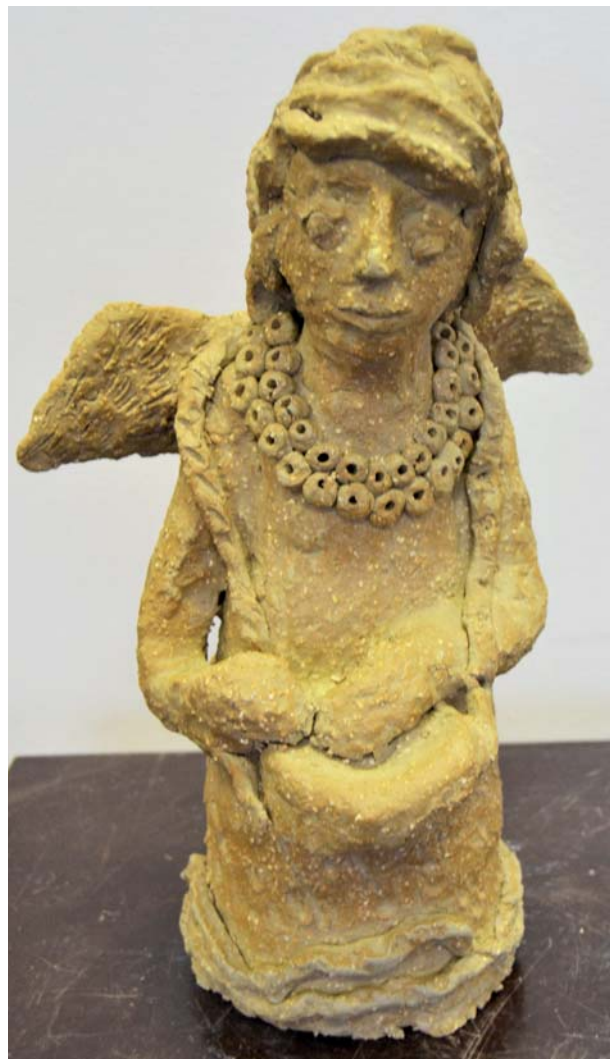
To jsme ale přece my, naše těla naplněná časem, těla, která nám čas i prostor dávají.

Živly a smysly. Tělo, které je, které je zde, aby bylo s živly a dalo záruku smyslům k jednotě i rozmanitosti. *Není zde i možnost společného směřování nebo alespoň rozumění, prožívání?*

Autorka je filosofka, učí etiku na 2. LF UK.

Hlava I.

Černošský anděl

Kašpárek – Loutka

Vázy s květy

Hlava II.

Strom - podle Mistra Vyšebrodského oltáře

***Jiřino, vím o vás, že jste úspěšná překladatelka z holandštiny.
Co vás přimělo k rozhodnutí studovat jazyky a proč zrovna holandština?***

Jazyky mě bavily odjakživa. Na gymnáziu se mi po přečtení překladu Salingerova románu Kdo chytá v žitě“ od manželů Pellarových poprvé zachtělo umět tak pěkně překládat. Jako nevidomá jsem měla nabídku možných oborů studia omezenější, lákala mě psychologie a latina, ale nedovedla jsem si moc představit, jaké bych měla pak uplatnění. Proto jsem se nakonec rozhodla pro moderní filologii, němčinu a nizozemštinu. Byla to daná kombinace, v roce 1985 jsme si nemohli jen tak libovolně vybírat.

Pocházíte z Rakovníka, ale už od studií žijete v Praze. Stále se do Rakovníka vracíte. Jak se díváte na život v menším městě vzhledem ke zrakovému handicapu? Určitě zde není tolik pracovních a společenských možností jako v Praze. Dokážete si představit, že byste se do Rakovníka vrátila natrvalo?

Zatím mi vyhovuje můj týdenní model – pár dní v Praze, pár v Rakovníku, ale na rozdíl od dřívějšíka si už návrat dovedu představit a nějak se k němu zřejmě i přibližuji. Práce překladatele má tu výhodu, že ji mohu dělat odkudkoli – potřebuji jen počítač a občas také internet. Malé město je leckdy pro nevidomého náročnější – autobusová doprava po městě má dlouhé intervaly, ne všude se dá dojít pěšky, ale žít v domku se zahrádkou s bezpečným prostorem a možností být a pracovat venku mě silně přitahuje. Společenských možností je v Rakovníku samozřejmě méně.

Byla jste u zrodu Hmateliéru – Ateliéru hmatového modelování, navštěvujete ho už pěknou řádku let, jak jste se k modelování dostala a co pro vás znamená? Je vám přínosem a v čem?

Hledala jsem nějakou výtvarnou či rukodělnou činnost, kterou bych mohla dělat samostatně, popř. jen s minimální asistencí. Vlastně si spíš hlína našla mě, mě tenkrát lákaly koláže, výroba šperků z drátu a jiných materiálů.

Hlína si mě získala tvárností, možností opakovaného přetváření tvaru, dokud si sama neřekne o svůj tvar, dokud se na tvaru spolu nedomluvíme.

Práce s hlínou – to je svoboda, hra, poznávání hloubky, energie, protiváha mé překladatelské práce, ale někdy i pěkná dřina.

Svoje reliéfy doplňujete krátkými básněmi – haiku, čím vás japonské básně oslovily?

Stručností, zvukomalebností, rytmem, smyslovým jazykem. Tichem v prostoru mezi slovy. Básník jen pozoruje a vidí poezii v obyčejných věcech. Umí žasnout a dívat se dětskýma očima. Vnímat všemi smysly, tedy i sluchem, čichem, chutí a hmatem. Ale zrakem nejvíce.

Psaní haiku беру jako zastavení, rozvíjení všímavosti a vnímání smysly. Běžně smysly chápu jen jako nositele nějaké informace a méně už hloubky a krásy.

Žila jste v době studií v Holandsku a často Holandsko navštěvujete. Jaký rozdíl vidíte v přístupu společnosti k lidem se zrakovým postižením u nás a v Holandsku?

V Nizozemsku lidé berou handicapované častěji partnersky, dávají jim víc svobody v rozhodování a nesnímají z nich odpovědnost za jejich rozhodnutí.

Za těch skoro třicet let po pádu komunistického režimu se i u nás mnohé změnilo. Jak tuto změnu vnímáte vy?

Rozhodně pozitivně. Lidé jsou vůči handicapovaným otevřenější, chovají se přirozeněji, méně autoritativně. Přirozeněji se chovají i sami handicapovaní.

Samozřejmě se najdou i výjimky potvrzující pravidlo, a to na obou stranách.

Záleží na situaci – něco jiného je krátkodobá pomoc nevidomému na ulici, něco jiného dlouhodobá spolupráce s nevidomým v pracovním procesu či v dobrovolnickém programu.

V čem vám usnadnily práci ve vaší profesi moderní technologie?

V přístupu k informacím. K různým slovníkům, odborným příručkám, databázím a ke knihám vůbec. Přes internet mohu nejen používat slovníky, ale i číst časopisy a knihy, například i poslouchat cizojazyčná rozhlasová vysílání a být tak v kontaktu i s mluveným jazykem.

Co byste ráda ještě změnila anebo nezměnila u nás v porovnání s Holandskem?

Změnila bych moc ráda, a to nejen v porovnání s Holandskem – zpřístupňování uměleckých sbírek v muzeích a galeriích lidem s handicapem, a to nejen se zrakovým. Sáhnout si na originál – to je i setkání s původním materiálem. Model ze sádry je pěkná věc, ale...

Jaké máte plány do budoucna?

Po delší přestávce si zase přeložit nějakou pěknou knížku pro děti, jednu už mám, teď jen najít nakladatele. V keramice bych ráda dál zkoumala, kam mě „hlína a zrakový deficit pustí“.

Ráda bych chodila víc do hor a do přírody vůbec, ještě chvíli čerpala energii z lezení po umělé stěně, víc četla, častěji hrála aspoň jediný tón „ró“ na japonskou flétnu shakuhachi – pro radost, posílení dechu a soustředění. A ráda bych tu radost a energii dávala dál – lidem kolem sebe a zpět do činností, které dělám.

*Děkuji za rozhovor
Pavla Vařková*

Chut

Sluch

Zrak

Rozmanitost

Země

Oheň

Voda

Vzduch

Čich

Emoce

Šestý den Stvoření

Chuť

*Vonící koláč
okolo pár much a já –
probuzená chuť.*

Čich

*Pradávná vůně
čichám, čichám, už má mě –
seno na lukách.*

Sluch

*Naslouchám slovům
tolik mě oslovují –
záchvěvy ticha.*

Hmat

*Dotknout se země
kamene, kůry stromu –
na cestě domů.*

Zrak

*Před vnitřním zrakem
září hlubina ticha –
zvuk v modři dřímá.*

Země

*Horská pastvina
zvonce bečících ovcí –
pastva pro uši.*

Oheň

*Hořící oheň
hřeje, praská a přece –
třesu se zimou.*

Voda

*Ledová voda
divoká horská říčka –
v hlavě mi hučí.*

Vzduch

*Vyprané prádlo
ve vzduchu vůně mýdla –
žehlička čeká.*

Jiřina Holeňová

(*1965) Vystudovala moderní filologii, obor němčina - nizozemština na FF UK v Praze.

Pracuje jako překladatelka z nizozemštiny a němčiny

Zakládající členka sdružení Okamžik, v letech 2016-2017 byla členkou správní rady Okamžiku z. ú.

Ve sdružení Okamžik léta vedla literární klub a svépomocnou knihovnu zabývající se načítáním knih pro těžce zrakově postižené na základě jejich objednávek. Spolupracovala na projektu webových stránek www.nevidomimezinami.cz.

Práci s hlínou se v Hmateliéru věnuje od r. 2007.

Poezii publikovala ve sborníku „Co vlastně ti nevidomí dělají“ (Okamžik, 2003).

www.jirinaholenova.cz

